



## معاونت امور توانبخشی

**دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان  
( غیر دولتی روزانه آموزشی و توانبخشی معلولان ذهنی )**

**دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان**  
**( غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی معلولان ذهنی)**  
**(ظرفیت ۵۰ نفر)**

ماده ۱

تعاریف

**۱-۱: معلول ذهنی**

معلولی که بهره هوشی کمتر از ۷۰ داشته و در انجام امور شخصی، تکالیف اجتماعی و مهارت های تطابقی در مقایسه با همسالان خود دارای محدودیت بوده و سن شروع معلولیت وی قبل از ۱۸ سالگی باشد.

**۱-۲: مرکز غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی معلولان ذهنی زیر ۱۵ سال**

به مرکزی اطلاق می گردد که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی با کسب مجوز از سازمان بهزیستی تأسیس گردیده و تحت نظارت آن معلولان ذهنی زیر ۱۵ سال واجد شرایط آموزش و توانبخشی با بهره هوشی تربیت پذیر و آموزش پذیری که امکان استفاده از مدارس سازمان آموزش و پرورش استثنایی را ندارند، به صورت روزانه پذیرش می شوند.

ماده ۲

شرایط تخصصی متقاضی و مسئول فنی

**۲-۱: شرایط تخصصی متقاضی:**

دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی دکترای پزشکی عمومی و یا کارشناسی در رشته های مرتبط با توانبخشی، روانشناسی، مددکاری اجتماعی و علوم تربیتی (با گرایش کودکان استثنایی)

**۲-۲: شرایط تخصصی مسئول فنی:**

دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی دکترای پزشکی عمومی و یا کارشناسی در رشته های مرتبط با توانبخشی، روانشناسی، مددکاری اجتماعی و علوم تربیتی (با گرایش کودکان استثنایی) همراه با دو سال سابقه ی کار مرتبط

ماده ۳

ضوابط پذیرش و شرایط ترخیص

**۳-۱: ضوابط پذیرش**

معلولان ذهنی با هوش بهر ۶۹-۲۵ و سن زیر ۱۵ سال  
تبصره: برنامه های آموزشی و توانبخشی کودکان با اختلال ذهنی واجد شرایط پذیرش در مرکز در سنین زیر ۲ سال به

شیوه خانواده محور باید آغاز گردد.

## ۳-۲: شرایط ترخیص

کسب توانمندی جهت استفاده از خدمات سازمان آموزش و پرورش استثنایی

**تبصره:** مراکز ملزم به فراهم نمودن بستر مناسب جهت تحقق شرایط ترخیص برای گروه هدف و ارائه گزارش سالیانه در این خصوص به اداره بهزیستی شهرستان و استان می باشند.

## ماده ۴

### فرایند ارائه ی خدمات در مرکز

پس از طی مراحل پذیرش، فرایند ارائه ی خدمات در مرکز به ترتیب ذیل صورت می پذیرد:

- ارزیابی تخصصی اولیه توسط اعضای تیم تخصصی
  - تشکیل پرونده ی تخصصی ( درمانی - توانبخشی، آموزشی و حمایتی)
  - تعیین اهداف توانبخشی فرد، به منظور قادرسازی، جبران محدودیت های عملکردی و دستیابی وی به سطح بالاتری از مشارکت در زندگی فردی و اجتماعی و نهایتاً افزایش کیفیت زندگی؛ در یک بازه ی زمانی مشخص - توسط تیم تخصصی - در جلسه ی گروهی
  - تدوین و طراحی برنامه ی توانبخشی، منطبق با اهداف فوق و با مشخص شدن شرح وظایف هر یک از اعضای تیم
  - تعیین و تدوین سرفصل و برنامه های آموزشی و سطح بندی کلاس ها بر اساس توانمندی ذهنی گروه هدف
  - اجرای برنامه ی آموزشی و توانبخشی و ثبت کلیه ی اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات پیگیری در پرونده ی تخصصی
  - ارزیابی دوره ای هر سه ماه یک بار
  - برگزاری جلسات **Case Conference** به صورت ماهیانه - با حضور مربیان و کلیه افراد تیم توانبخشی و بررسی نتایج ارزیابی های دوره ای، به منظور مشخص شدن وضعیت پیشرفت و یا پسرفت فرد در روند توانبخشی و تعریف مجدد برنامه ی فوق در صورت پسرفت فرد
  - آماده سازی فرد و خانواده جهت دستیابی به سطوح بالاتر
- تبصره: پروتکل آموزشی باید توسط تیم توانبخشی تدوین گردد.

## ماده ۵

### خدمات آموزشی، توانبخشی

## ۵-۱: خدمات آموزشی

آموزش مهارت های مختلف رشدی شامل:

- آموزش مهارت های شناختی
- آموزش مهارت های درکی
- آموزش مهارت های حرکتی - حرکتی
- آموزش مهارت های روزمره و مهارت های ابزاری زندگی
- آموزش مهارت های حرکتی بزرگ و ظریف
- تقویت مهارت های ارتباطی، رفتاری و بازی

- تقویت مهارت های زبانی
- سرو میان وعده و ناهار آموزش مهارت های ابزاری و اصول غذا خوردن هنگام سرو میان وعده و ناهار

## ۲-۵: خدمات توانبخشی

- کاردرمانی
- گفتاردرمانی
- روانشناسی

**تبصره ۱:** همه توانخواهان مرکز باید از جلسات انفرادی و گروهی درمانی توانبخشی کاردرمانی و گفتاردرمانی بهره مند گردند.

**تبصره ۲:** اهداف و برنامه درمانی کاردرمانی می بایست در بردارنده اقدامات درمانی در راستای ارتقای بهره ر شدی در زمینه های مختلف رشد شناختی، درکی، حرکتی، ارتباطی، رفتاری، بازی، حرکتی (ظریف و بزرگ) و ADL، همچنین توانبخشی جسمانی باشد.

## ۳-۵: خدمات فرهنگی هنری

- آموزش هنر در یکی از سه رشته موسیقی، تئاتر یا نقاشی براساس معیارها و برنامه های توانبخشی ج هت نیل به اهداف توانمندسازی
- انجام فعالیت های منظم ورزشی با توجه به اهداف توانبخشی و توانمندسازی
- تشکیل تیم های فرهنگی - ورزشی جهت حضور آنها در رقابت های ورزشی یا هنری و جشنواره های مختلف
- نشست های منظم با خانواده معلولان در قالب انجمن اولیاء، مربیان و تیم توانبخشی به صورت ماهانه جهت ارتقاء توانمندسازی خانواده محور

**تبصره ۱:** ساعت فعالیت در این مراکز ساعت ۸ صبح الی ۱۴ و روزهای پنجشنبه از ساعت ۸ صبح الی ۱۲ می باشد.

**تبصره ۲:** این مراکز در صورت نیاز و با هماهنگی سازمان بهزیستی می توانند در شیفت بعدازظهر نیز ارائه ی خدمت نمایند. ساعت کار در شیفت بعداز ظهر ۱۴ تا ۱۷ می باشد.

**تبصره ۳:** در صورت وجود ظرفیت خالی یارانه ای در شیفت صبح، مرکز می تواند با رعایت کلیه ضوابط و مقررات و ساعات کاری حاکم بر شیفت صبح، حداکثر تا سقف ۳۰ درصد ظرفیت، نسبت به پذیرش توانخواه یارانه بگیر در شیفت بعدازظهر اقدام نماید.

**تبصره ۴:** سرو غذای گرم و میان وعده برای معلولانی که بصورت تمام وقت از خدمات مرکز استفاده می نمایند الزامی می باشد.

## ماده ۶

### نیروی انسانی

#### ۱-۶: نیروی انسانی تخصصی

- مسئول فنی: بصورت تمام وقت
- کارشناس گفتاردرمانی: یک نفر ۲ روز در هفته ساعت ۸-۱۲
- کارشناس روانشناسی: یک نفر به صورت تمام وقت

- کارشناس کاردرمانی: یک نفر ۲ روز در هفته ساعت ۱۲-۸
  - مربی امور هنری و ورزشی: هفته ای ۸ ساعت
  - مربی آموزشی: حداقل با مدرک کارشناسی مرتبط یا دیپلم با ۵ سال سابقه کار در مراکز توانبخشی به ازای هر دوازده معلول یک نفر مربی (یا هر کلاس یک مربی)
  - کمک مربی آموزشی: تمام وقت (به ازای هر ۲۴ نفر معلول یک نفر کمک مربی) یا هر دو کلاس یک کمک مربی
- تبصره ۱:** هر یک از نیروی انسانی تخصصی در صورت انطباق شرایط با مسئول فنی، می تواند به عنوان مسئول فنی معرفی شود.
- تبصره ۲:** مربیان آموزشی در صورت گذراندن دوره ی هنری و ورزشی مصوب سازمان بهزیستی کشور می توانند به طور همزمان به عنوان مربی هنری و ورزشی انجام وظیفه نمایند.

## ۶-۲: نیروی انسانی غیر تخصصی

- آشپز یک نفر ( در صورت عقد قرارداد با شرکت های تهیه ی غذا، نیازی به بکارگیری آشپز وجود ندارد)
- تبصره ۱:** تعداد پرسنل پیشنهادی در این دستورالعمل مربوط به مرکز با ظرفیت ۵۰ نفر معلول بوده و لذا در مراکز با ظرفیت بالاتر و یا پایین تر به نسبت باید تعداد هر گروه نیروی انسانی مشخص گردد.
- تبصره ۲:** کلیه کارکنان هر مرکز موظف به شرکت در دوره های آم ورزشی مرتبط که از سوی سازمان بهزیستی کشور مشخص می شود خواهند بود.

## ماده ۷

### شرح وظایف نیروی انسانی

#### ۷-۱: مربی آموزشی

- هر مربی مسئولیت هماهنگی و برنامه های روزانه ۱۲ معلول کلاس خود را دارا می باشد. هر مربی مسئول ارائه برنامه آموزشی توانخواهان کلاس (نفر) بر اساس برنامه تدوینی تیم توانبخشی می باشد
- معلولان قبل از ساعت ۸ صبح توسط والدین یا سرویس های حمل و نقل به داخل مرکز آورده می شوند هر مربی با مساعدت کمک مربی ها، معلولان مربوط به کلاس خود را تحویل گرفته پس از انجام برنامه های مقدماتی آنان را به کلاس برده و فعالیت های آموزشی و پرورشی خود را بر اساس سرفصل های آموزشی طبق برنامه نصب شده روی دیوار کلاس برای آنان آغاز می نماید.
- در خلال ساعات طبق برنامه تنظیمی با واحدهای توانبخشی مرکز، مربیان معلولان کلاس خود را تدریجاً به آن واحدها (کاردرمانی، گفتاردرمانی، روانشناسی) اعزام داشته و بعد از انجام کار با دریافت برنامه ادامه کار مجدداً معلول را به کلاس بر می گرداند.
- مربیان باید دقیقاً در جریان اقدامات توانبخشی انجام شده برای هر معلول تحت پوشش خود بوده ضمن تداوم بخشیدن به فعالیت توانبخشی، مراتب را به خانواده نیز آموزش داده و هماهنگ کننده این برنامه ها به آنان باشد.
- علاوه بر اقدامات آموزشی و هماهنگی در اجرای برنامه های توانبخشی، آموزش اصول غذاخوردن به گروه هدف ( در هر کلاس به عهده مربی می باشد و مربی موظف به تعلیم این اصول در ساعات مربوط به تغذیه می باشد).
- نهایتاً حدود ساعت ۱۴ هر مربی گروه هدف تحت پوشش خود را جهت اعزام به منزل آماده نموده به والدین علی سرویس های حمل و نقل تحویل می دهد.

تبصره: سرفصل های آموزشی شامل :

- آموزش مهارت های حرکتی بزرگ
- آموزش مهارت های حرکتی ظریف
- آموزش مهارت های درکی
- آموزش مهارت های روزمره زندگی
- شناخت اعضای بدن
- شناخت اندازه و سایز
- شناخت رنگ
- شمارش و مفهوم شمارش
- شناخت و کشیدن اشکال هندسی
- شناخت جهات
- تقویت حافظه
- آموزش مهارت های شناختی
- آموزش مهارت های ارتباطی، رفتاری و بازی

#### ۲-۷: کارشناس کاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارزیابی و تقویت مهارت های حرکتی درشت و ظریف مطابق استانداردهای روز
- ارزیابی و تقویت مهارت های رشد شناختی
- ارزیابی و تقویت مهارت های درکی و درکی - حرکتی
- ارزیابی و تقویت مهارت های ارتباطی ، رفتاری
- ارزیابی و تقویت مهارت های روزمره و ابزاری زندگی (ADL و IADL)
- تشکیل پرونده ، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هر یک از کودکان پذیرش شده

- افزایش توجه و تمرکز (بهای و شنوایی)
- تقویت حافظه
- رفع اختلالات حرکات چشم
- تحرک حواس مختلف و تقویت یکپارچگی حسی (رفع اختلال تعدلی حسی ، رفع ناامری در برابر رهروی جاذبه و...)
- بهبود برنامه ریزی حرکتی
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- همکاری در تهیه و تدوین برنامه های آموزشی جهت اجرا در کلاسهای آموزشی مرکز توسط مربی
- نظارت و پیگیری اجرای صحیح برنامه های آموزشی توسط مربی و خانواده
- مشاوره و راهنمایی اطرافیان کودک به ویژه والدین
- شرکت در جلسات تیم توانبخشی

#### ۳-۷: کارشناس گفتاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارزیابی مهارت های گفتار و زبان شامل ارزیابی ویژگی های فیزیکی ( حواس ) ، ویژگی های ساختاری و عملکرد منطقه

- دهانی ، ویژگی های تنفسی ، ویژگی های رفتاری ، مهارت های دیداری و شنیداری ، ویژگی های شناختی ، ویژگی های زبانی و گفتاری / رفع اختلالات موجود و تقویت مهارت ها
- تشکیل پرونده ، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هر یک از کودکان پذیرش شده ، ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)

#### ۴-۷: کارشناس روانشناسی

- ارزیابی بالینی
- شرکت در جلسات تیم توانبخشی و همکاری با تیم در تدوین برنامه توانبخشی فرد
- مصاحبه و مشاوره با فرد و خانواده
- ارتقاء کیفیت ارتباط معلول و خانواده
- گروه درمانی
- آموزش مهارت های روانی و اجتماعی به فرد و خانواده ( مهارت های برقراری ارتباط، حل مسئله، مقابله با فشار روانی، مدیریت بحران و.....)
- تشکیل پرونده و ثبت اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات لازم جهت پیگیری

#### ۵-۷: مربی امور ورزشی و هنری

- ارزیابی و کسب آگاهی از توانایی های هر فرد و ارائه برنامه هنری (شامل یکی از سه فعالیت: نقاشی، موسیقی و یا تئاتر) و ورزشی معلولان و نصب آن در بخش .
- ارائه آموزش های لازم برای دستیابی به مهارت های هنری و بدنی
- آموزش فعالیت های گروهی معلولان
- ایجاد حس همکاری معلولان جهت ادامه و پیگیری برنامه های هنری و ورزشی با هماهنگی با روانشناس مرکز در این زمینه
- انجام کار تیمی جهت پیگیری های لازم بمنظور ادامه توانبخشی معلولان
- شرکت در جلسات تیمی به صورت مرتب و دوره ای برای بررسی وضعیت معلولان
- برگزاری کلاسهای آموزشی با همکاری روانشناس در ارتباط با ویژگی ها و نیازهای معلولان برای همکاران و خانواده آنان
- آموزش مهارت های زندگی در قالب فعالیت های هنری و ورزشی
- همکاری با تیم توانبخشی جهت تعیین علایق و فعال سازی افراد معلول ذهنی
- مستند سازی اقدامات در پرونده توانبخشی

#### ماده ۸

#### فضای فیزیکی

- کلاسهای آموزشی با درب مستقل به راهرو، پنجره نور گیر و هوای کافی که به نسبت هر کلاس حداقل ۱۲ مترمربع به طور میانگین، دوازده نفر معلول در نظر گرفته می شود که با توجه به تعداد اینگونه کلاسها ظرفیت برای مراکز تخمین زده می شود.
- **تبصره:** برای کلاسهای بزرگتر از ۱۲ متر ظرفیت بیشتر محاسبه نمی گردد.
- فضای کاردرمانی حداقل ۱۸ متر مربع
- فضای گفتاردرمانی حداقل ۹ متر مربع - در صورت عدم تداخل ساعات کار ، گفتاردرمان می تواند از فضای کاردرمانی استفاده نماید
- فضایی مناسب برای فعالیت های هنری، ورزشی و بازی
- اتاق مسئول فنی و روانشناسی بصورت مشترک: با مساحت حداقل ۱۲ مترمربع
- آشپزخانه
- سرویس بهداشتی دو عدد معمولی و یک عدد فرنگی ( یکی از سرویس ها مجهز به دوش حمام باشد)

## ماده ۹

### تجهیزات و لوازم تخصصی

#### ۹-۱: بخش آموزشی

- میز و صندلی مناسب وضعیت کودکان و به تعداد آنان
- وسایل آموزشی مناسب تحت نظر کلرشناس روانشناسی مرکز
- قفسه نگهداری وسایل مربوط به معلولان
- تابلوهای مناسب آموزشی

#### ۹-۲: بخش کار درمانی

- حداقل تخته تعادل ، نردبان خوابیده ، نردبان ایستاده ، صندلی سی پی ، مت ، پازل ، رولر ، وج ، آینه ، وسایل کمک آموزشی ، بازیهای فکری ، تست پورد پگ بورد ، وسایل خاص تحریکات حسی میز و صندلی مناسب آموزشی .
- بقیه تجهیزات جهت تقویت کلیه مهارت های مندرج در ماده ۷ بر اساس نظر کارشناس کاردرمانی
- تبصره:** مفروش نمودن کف زمین بخش کاردرمانی به پوشش ضربه گیر ، ترجیحا " مت تاتامی ضروری می باشد.

#### ۹-۳: بخش گفتار درمانی

- وسایل بازخورد بینایی و شنوایی - وسایل کمک آموزشی مانند کارت تصاویر - کتابهای آموزشی کودکان - لگو- پازل و موارد مشابه برحسب نیاز - قاشقک - گاز استریل - الکل - دستکش یکبار مصرف - نی - شمع - چراغ قوه- دستمال کاغذی - وسایل صدا ساز برای کودکان - وسایل بازی و آموزش کودکان - ضبط صوت برای ثبت نمونه گفتار کودکان- میز و صندلی مناسب

بقیه تجهیزات جهت تقویت کلیه مهارت های مندرج در ماده ۷ بر اساس نظر کارشناس گفتاردرمانی

#### ۹-۴: بخش بازی درمانی

- انواع وسایل بازی و سرگرمی کودکان زیر نظر روانشناس مرکز
- قفسه نگهداری وسایل مربوطه



۵-۹: بخش فرهنگ هنری

- تجهیزات هنری برای یکی از سه رشته موسیقی، تئاتر یا نقاشی براساس نظر کارشناس مربوطه
- تجهیزات ورزشی بر اساس نظر کارشناس تربیت بدنی